

مرزوقی
عبدالکریم حنا
حاجی املا

نقش وی در موسیقی قاجار

حیدر حسین یمنی

سرشناسه	: میثمی، سیدحسین، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدیدآور	: حاجی ملا عبدالکریم جناب قزوینی و نقش وی در موسیقی قاجار / سید حسین میثمی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ص. مصور، جدول، نمونه.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۱۳۷-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه: ص ۱۱۹ - نمایه.
موضوع	: جناب، عبدالکریم، ۱۱۹۶-۱۳۲۴ق.
موضوع	: موسیقی - ایران - قرن ۱۳ق.
موضوع	: ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳، ۱۳۴۴ق.
شناسه افزوده	: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران. مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن».
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ج۹/ML۴۱۰
رده‌بندی دیویی	: ۷۸۹/۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۶۹۱۲۹۱

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

حاجی ملا عبدالکریم جناب قزوینی

و نقش وی در موسیقی قاجار

سید حسین میثمی

صفحه‌آرا: میثم رادمهر

طراح جلد: امیر علایی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: فرایند گویا

چاپ: شرکت چاپ و نشر شادرنگ

ISBN: 978-964-232-137-7

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۱۳۷-۷

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران - انتهای خیابان فلسطین جنوبی - خیابان لقمان ادهم - بن بست بوذرجمهر - شماره ۲۴ - مؤسسه تألیف،

ترجمه و نشر آثار هنری «متن». تلفن: ۴-۶۶۴۹۸۶۹۲ - دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲ - صندوق پستی: ۱۳۷۷-۱۳۱۴۵

پست الکترونیک: art.publishing@yahoo.com

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی‌عصر - نرسیده به چهارراه طالقانی - شماره ۱۵۵۰ - ساختمان مرکزی فرهنگستان هنر.

تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فروشگاه اینترنتی: www.matnpublishers.ir

فهرست

۷ سخن ناشران
۹ مقدمه
۱۵ فصل ۱: شرح زندگانی جناب
۴۵ فصل ۲: آموزش
۷۱ فصل ۳: حوزه فعالیت‌های جناب
۸۵ فصل ۴: ویژگی‌های صدای جناب
۹۱ فصل ۵: شیوه‌های اجرایی جناب
۹۷ فصل ۶: جناب و نظام دستگاهی
۱۰۷ فصل ۷: مکاتب آوازی
۱۱۳ یادداشت‌ها
۱۱۷ منابع
۱۲۳ اسناد
۱۷۵ نمایه

سخن ناشران

ایران با سابقه‌ای درخشان و چشمگیر در فرهنگ و تمدن، میراثی گران‌بها از دانش، حکمت، ادب و هنر به پا ساخته و در گذر زمان، روابط و تعاملات فرهنگی بسیار گسترده‌ای با تمدن‌های بزرگ خاور و باختر داشته است. این روابط بینا فرهنگی در دوره اسلامی و پیش از آن، زمینه‌ساز تعاملات گسترده‌ای در حوزه هنر بوده است. ایرانیان از یک سو هر آنچه را که با دین و آیین و نیازهای بومی فرهنگی و اجتماعی‌شان سازگار بوده است آگاهانه و هوشمندانه از فرهنگ سایر ملل دریافت کرده‌اند و از سوی دیگر همواره نقش عمیق و مؤثری در فرهنگ و هنر جوامع مختلف داشته‌اند.

تاریخ اندیشه نشان می‌دهد که جریان‌های فکری و اندیشه‌ورزی‌های تمدن‌ساز همواره در بستر تلاش روشمند، مسأله محور و هدفمند دانشمندان، پژوهشگران و فرهیختگان جوامع شکل گرفته است. بی‌شک دستاوردهای مادی و معنوی تاریخ بشر حاصل هم‌افزایی دانش و پژوهش اندیشمندانی است که با هم‌فکری و هم‌اندیشی به نشر دستاوردهای پژوهشی خود پرداخته و الگوها و روش‌هایی بدیع و خلاقانه برای تبیین مسائل دنیوی و اخروی و رشد فضیلت‌های انسانی ارائه داده‌اند.

هنر به عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی ظهور و بروز فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، جایگاه ویژه‌ای در تعاملات زیستی و فرهنگی انسان‌ها داشته و نقشی محوری را در پیشرفت و تعالی یا انحطاط و انحراف جوامع ایفا کرده است. هنر هر جامعه‌ای در بستر فکری و فرهنگی، دینی و اعتقادی و مطابق با شرایط تاریخی، اجتماعی و جغرافیایی آن جامعه شکل می‌گیرد و مطالعه، تحقیق و نظریه‌پردازی در حوزه فرهنگ و هنر، قلمرو بسیار گسترده، متنوع و پر جاذبه‌ای را پیش روی پژوهشگران و علاقمندان هنر می‌گشاید. با این

حال چنین فعالیت‌هایی مستلزم بسترهای فکری و معرفتی، زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، اصول ساختاری و روشی، و منابع مادی و معنوی‌ای است که جامعه و نهادهای اجتماعی برای محققان و اندیشمندان فراهم می‌سازند، زیرا مطالعات و پژوهش‌های پربارانه، روشمند، منسجم و مستمر، و آگاهی از نتایج تحقیقات دیگران، بدون تحقق این بسترها و زمینه‌ها حاصل نمی‌شود.

نتایج و دستاوردهای نظری و عملی چنین مطالعات و پژوهش‌هایی، راه‌های جدید و روشنی را در رشد معرفتی و فرهنگی افراد بشر و بسط تعاملات اجتماعی و فرهنگی فرارو می‌نهد و بینش‌ها، نگرش‌ها و چشم‌اندازهای نویی را پیش روی هنرجویان و هنرپژوهان می‌گذارد. از این رو توجه به مطالعه، پژوهش، نقد و نظریه‌پردازی در حوزه هنر براساس نیازهای بومی از نیازهای اساسی حیات فرهنگی ایران اسلامی به‌شمار می‌آید که فقدان آن، منجر به فهم نادرست، تکرار یا پیروی از نظریه‌های غیروومی در پژوهش‌ها و مطالعات هنر ایرانی - اسلامی و غفلت از نیازها، تعلقات و پیشینه تاریخی خویش می‌گردد.

پیوند عمیق بین عمل و نظر یا به تعبیری حکمت عملی و حکمت نظری در سنت فرهنگی این مرز و بوم ریشه‌دار و نهادینه بوده است. اما در دهه‌های اخیر، یکی از آسیب‌های جدی فعالیت‌های هنری شکاف بین نظر و عمل بوده است. لذا مطالعات نظری و فعالیت‌های پژوهشی باید به عنوان بخشی تفکیک‌ناپذیر در سیاست‌گذاری فرهنگی و هنری مورد توجه قرار گیرد.

پژوهشکده هنر (وابسته به فرهنگستان هنر) در راستای تمهید و گسترش زمینه‌های مطالعات و پژوهش‌های بنیادین، توسعه‌ای و کاربردی در حوزه هنر، نقد و بررسی و آسیب‌شناسی پژوهش‌های هنری براساس معیارهای متعارف جوامع علمی و پژوهشی، و ایجاد بسترهای ارائه نظریه‌های کارآمد هنری، متناسب با نیازها و ارزش‌های دینی، ملی و بومی جامعه ایرانی، با دعوت از استادان و پژوهشگران فرهیخته و پرتلاش حوزه فرهنگ و هنر، بر آن است به نشر آثار و منابع تخصصی و عالمانه در قلمرو هنر بپردازد.

کتاب حاجی ملا عبدالکریم جناب قزوینی و نقش وی در موسیقی قاجار که با مشارکت و همکاری پژوهشکده هنر و مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری (متن) انتشار یافته، تلاشی است در راستای نشر آگاهی، دانش و بسط مطالعه پژوهش. امید است این کتاب، برای صاحبان خرد و دانایی و فرزاندگی و علاقمندان به فرهنگ و هنر این مرز و بوم به ویژه هنرجویان و هنرپژوهان، مفید و راهگشا باشد.

مقدمه

در این کتاب به شرح زندگی جناب قزوینی و نقش وی در موسیقی دوره قاجار با تکیه بر اسناد و مصاحبه با نزدیکان و بستگان او پرداخته شده است. عوامل و موقعیت اجتماعی سهم بسزایی در شکل‌گیری شخصیت جناب داشت. جناب از جمله استادان موسیقی آوازی دوره قاجار بود که بر خلاف گرایش رایج زمان یعنی عدم ارائه اطلاعات موسیقایی از سوی برخی استادان، شاگردان متعددی را آموزش داد. برخی شرایط و تحولات سبب شد جناب که استاد موسیقی آوازی بود به تعزیه‌خوانی بپردازد که چگونگی کاربرد آواز در تعزیه از نکات قابل توجه درباره این استاد است. به نظر می‌رسد که جناب در خواندن از شیوه‌های متداول در قرائت قرآن نیز متأثر بوده است. از دیگر نکات مهم دوره وی تفاوت برداشت از مفاهیم موسیقی رایج در قلمرو آواز است و به نظر می‌رسد تنوع سبک‌های آوازی در این مقطع بیشتر از دوره معاصر بوده است.

در این کتاب تلاش شده است علاوه بر جنبه‌های شخصی و اجتماعی زندگی جناب به تلاش‌های وی در عرصه‌های فنی موسیقی نیز پرداخته شود.

اطلاعات تاریخی درباره رجال موسیقی دوره قاجار غالباً محدود به توضیحات اندکی است که در کتاب‌های سرگذشت موسیقی ایران و تاریخ موسیقی ایران اثر خالقی و مشحون آمده است. لذا قاعدتاً اطلاعات میدانی و اسناد می‌تواند در شناسایی دقیق‌تر رجال موسیقی این دوره و متعاقب آن درک عمیق‌تر فضای تحولات موسیقی عصر بسیار راهگشا باشد.

نگارنده از نخستین مصاحبه‌های خویش در حدود سال ۱۳۷۰ در قزوین متوجه شدم که جناب تأثیر بسزایی در تحولات موسیقی قزوین و شاید کشور داشته است. پس از آنکه

نسبت به گردآوری اطلاعات مربوط به این استاد موسیقی، تا آنجا که مقدور بود، تلاش کردم، در ابتدا تصور می‌کردم که از مجموع این اطلاعات نهایتاً بتوان یک مقاله ارائه کرد، ولیکن مطالب گردآمده قابلیت آن را داشت که در چارچوب کتابی، زندگی این شخصیت را از جهات مختلف مورد بررسی قرار دهد. این کتاب پژوهشی است توصیفی - تحلیلی که علاوه بر تشریح فعالیت‌های استاد جناب، معیارهای زیبایی‌شناسی رایج در موسیقی آوازی دوره مورد نظر را نیز بررسی می‌کند.

روش تحقیق

علاوه بر بررسی کلیه متون منتشرشده مربوط به موضوع، اسناد خانوادگی جناب نیز کمک شایانی به غنای بیشتر این تحقیق کرد. با این همه، مصاحبه‌های میدانی نقش عمده‌ای در تألیف این کتاب داشت. در این راستا از ۲۴ نفر مصاحبه میدانی به عمل آمد که برخی از آنان از بازماندگان جناب و برخی دیگر از چهره‌هایی بودند که به نوعی با جناب یا شاگردان وی ارتباط داشتند.

هرچند در مصاحبه‌ها بر موضوع واحدی تأکید می‌شد، ولیکن چگونگی روایت‌ها عمدتاً متفاوت بود و یکی از مشکلات اساسی تفاوت‌ها در ذکر تاریخ یا محل واقعه بود.

پیشینه تحقیق

برای نخستین بار سید محمد گلریز در کتاب *مینودر یا باب الجنة* (چاپ اول، سال ۱۳۳۷ ش) اطلاعات مختصری در مورد جناب قزوینی ارائه کرده است. در سال ۱۳۵۷ ابراهیم بوذری نیز در رساله مختصری تحت عنوان «تعزیه در ایران و دو مجلس آن» اطلاعات اندکی در مورد جناب ارائه می‌دهد. این رساله مجدداً در شماره ۳۱ فصلنامه موسیقی ماهور به چاپ رسید. صادق همایونی در سال ۱۳۶۸ در کتاب *تعزیه در ایران* نیز از جناب به عنوان استاد موسیقی و تعزیه‌خوان یاد کرده است. نگارنده نیز در سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۷۲ در پی گردآوری شرح زندگی اهل موسیقی قزوین و نگارش مقاله‌ای برای هفته‌نامه ولایت سعی در تدوین زندگی جناب کردم. در سال ۱۳۷۴ محمد باقر آصف زاده در کتاب *قزوین در گذرگاه هنر* نیز اطلاعات اندکی در مورد این استاد بیان داشتند. در سال ۱۳۷۵ عبدالحسین شهیدی صالحی در *دایرة المعارف تشیع* (جلد پنجم) نخستین مقاله مربوط به جناب را تألیف کردند. همچنین در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۷۶ به درخواست سازمان میراث فرهنگی استان قزوین کتابی تحت عنوان *پژوهشی تاریخی درباره موسیقی قزوین (از دوران*

اسلامی تا سال ۱۳۴۰ ش) تألیف کردم که در آن نیز اطلاعات گردآوری شده در مورد جناب را ارائه دادم. در سال ۱۳۸۰ هم عنایت‌الله شهیدی مطالبی را در مورد جناب در کتاب پژوهشی در تعزیه و تعزیه‌خوانی از آغاز تا پایان دوره قاجار در تهران به نگارش درآوردند. در سال ۱۳۸۴ در مجموعه سخنرانی‌های برنامه پژوهشی انجمن موسیقی استان قزوین، تحت عنوان «مشاهیر موسیقی قزوین» به زندگی جناب قزوینی و تحلیل سبک او در آواز پرداختم. در سال ۱۳۸۶ نیز مهدی نورمحمد در کتاب سرگذشت موسیقی‌دانان قزوین در دوره قاجار و اوایل عصر پهلوی سعی در تدوین زندگی جناب داشتند.

بیشتر مطالب ارائه شده در این آثار به غیر از سخنرانی نگارنده که بعداً به صورت مقاله درآمد و هنوز به چاپ نرسیده است، جنبه توصیفی دارند. لذا تلاش کرده‌ام که در این کتاب براساس منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه‌ها، زندگی جناب را هم از منظر توصیفی و هم از جنبه تحلیلی مورد بررسی قرار دهم.

قدردانی

بر خود لازم می‌دانم که از تمامی کسانی که در این تحقیق مرا یاری کردند، تشکر و قدردانی به عمل آورم، به‌ویژه از بازماندگان یا وابستگان نسبی و سببی جناب از جمله از مرحوم محمد کریم جناب، فخرالملوک جبار اصلانی، محمد اسماعیل کرمانی، محمد حسین کرمانی، علی جناب، حسین جناب، بهادر جناب، فخرالسادات نصری، سهیلا قدسی، محبوبه مافی، اسماعیل ناظمی جنابی، عصمت ناظمی، حشمت سادات مجابی، سعیده جنابی، امیر جنابی، و نیز از بازماندگان شاگردان جناب به ویژه از سید مهدی مجابی، عباس تاصری، همچنین از استادان تعزیه مرحوم ملوک ثقفی، مرحوم سرگرد عباس ثقفی، مرحوم علی پاک نفس، مرحوم میر محمدعلی محمدعلی‌ها، محمد ثقفی، حاج محمود یوسفی و رضا زمانی. از بازماندگان خاندان ثقفی، قاسم ثقفی، مهدی رضاپور، ریاست محترم سازمان میراث فرهنگی استان قزوین، محمد وکیل‌ها، ریاست محترم انجمن موسیقی، محمد کشاورز قدیمی، مسئول بخش امور شناسنامه‌ها در اداره ثبت احوال قزوین و خانم مریم مردانی از کارمندان بخش مذکور و نیز خانم پویا از کارمندان ثبت اسناد قزوین نیز کمال تشکر را دارم. از استادان و پژوهشگران موسیقی به‌ویژه داریوش پیرنیاکان و بهروز مبصری هم به دلیل اطلاعات ارائه شده قدردانی می‌کنم.

۱۲ / زندگانی حاج ملا عبدالکریم جناب قزوینی ...

همچنین بر خود واجب می‌دانم که تشکر ویژه‌ای داشته باشم از حسین جناب، محمد حسین کرمانی و بهادر جناب که اسناد و کتاب‌های خانوادگی مهمی را با کمال اعتماد در اختیار بنده قرار دادند؛ امید است که این اثر بتواند اندکی از لطف ایشان را جبران کند.

نکات مهم درباره متن

۱. لازم به یادآوری است که در متن کتاب به افرادی ارجاع داده می‌شود که اطلاعات مذکور در جدول ذیل میزان ارتباط آنها را با جناب مشخص می‌کند. خواننده متن می‌تواند با ارجاع به این جدول اطلاعات مربوط به فرد مصاحبه‌شونده را کسب کند.

جدول ۱. افرادی که از آنها نقل قول شده است

ردیف	اسامی	توضیحات
۱	محمد کریم جناب	پسر محمد تقی جناب (فرزند جناب)
۲	فخرالملوک جبار اصلانی	همسر ابوطالب جناب (پسر محمد تقی، فرزند جناب)
۳	محمد اسماعیل کرمانی	پسر طغری خانبان (نوه دختری جناب)
۴	محمد حسین کرمانی	پسر طغری خانبان (نوه دختری جناب)
۵	علی جناب	پسر محمد کریم جناب
۶	حسین جناب	پسر محمد کریم جناب
۷	فخر سادات نصری	نوه دختری جناب (فرزند بتول، دختر جناب)
۸	محبوبه مافی	همسر علی اکبر ناظمی (پسر میرزا اسماعیل جناب، فرزند جناب)
۹	اسماعیل ناظمی جنابی	فرزند عباس ناظمی جنابی (فرزند محمد اسماعیل، فرزند جناب)
۱۰	عصمت جنابی	فرزند علی اکبر ناظمی (فرزند محمد اسماعیل، فرزند جناب)
۱۱	سهیلا قدسی	دختر اکرم سادات نصری (دختر بتول، دختر جناب)
۱۲	الهام قدسی	دختر اکرم سادات نصری (دختر بتول، دختر جناب)
۱۳	حشمت سادات مجابی	همسر غلامعلی جنابی (فرزند غلامرضا جنابی)
۱۴	سعیده جنابی	دختر حشمت سادات مجابی
۱۵	سید مهدی مجابی	فرزند سید یحیی مجابی (از شاگردان جناب)
۱۶	عباس نصری	نوه عباس نصری (از شاگردان جناب در تعزیه)
۱۷	مرحوم ملوک تقفی	مادر وی دختر خاله میرزا حسن تقفی یزدی بوده است
۱۸	مرحوم عباس تقفی (سرگرد)	همسر ملوک خانم تقفی
۱۹	میر محمدعلی محمدعلی‌ها	از تعزیه‌خوانان گروه میرزا هدایت تقفی یزدی (پسر میرزا حسن تقفی یزدی)
۲۰	محمد تقفی	از بازماندگان خاندان تقفی
۲۱	حاج محمود یوسفی	از شاگردان میرزا احمد احمدی مشهور به میرزا احمد طالقانی
۲۲	داریوش پیرنیاکان	از استادان موسیقی
۲۳	بهروز مبصری	از پژوهشگران موسیقی
۲۴	رضا زمانی	از تعزیه‌خوانان سرشناس قزوین

ردیف ۱۳: غلامعلی جنابی فرزند غلامرضا جنابی تعزیه‌خوان و برادر هوشنگ جنابی است. بر اساس اطلاعات مندرج در شناسنامه هوشنگ جنابی، شناسنامه پدرش غلامرضا در ثبت احوال قزوین به شماره ۳۰۵۴ به دست آمد که بر اساس مشخصات آن می‌توان حدس زد که مرحوم محمد پدر غلامرضا از کارکنان جناب بوده، لذا غلامرضا در سال ۱۳۰۴ ش فامیلی خود را جنابی تعزیه‌خوان گذاشته، در اصل پدر غلامرضا نسبت فامیلی با جناب نداشته است.

۲. در این اثر از علائم اختصاری به شرح ذیل استفاده شده است:

جدول ۲. علائم اختصاری

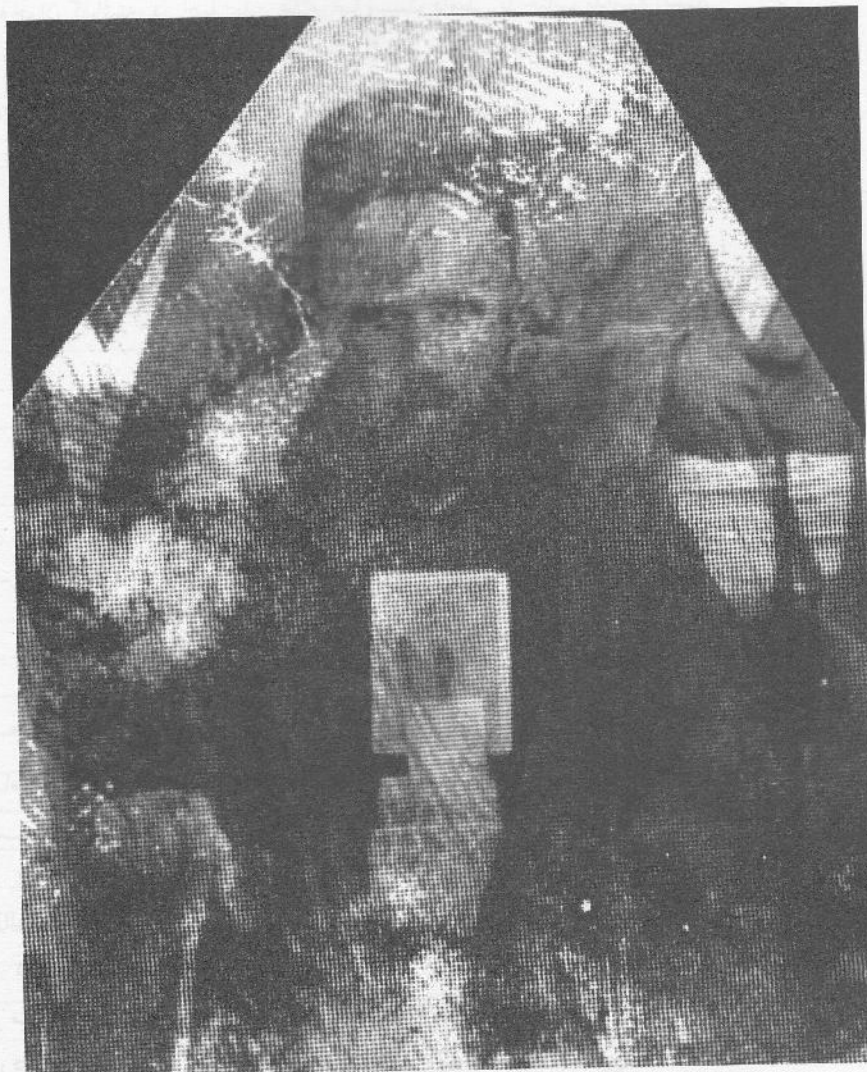
ردیف	حروف اختصاری	معنی
۱	ت	تولد
۲	د	در گذشته، متوفی ^۱
۳	ج	جلد و جلد‌ها
۴	ش	هجری شمسی
۵	ق	هجری قمری
۶	نک.	نگاه کنید به
۷	ن. ت	نسخه تایپ شده
۸	ن. خ	نسخه خطی
۹	همان	ماخذ پیشین

۳. در این اثر گاه از فرزندان جناب: محمد اسماعیل / اسمعیل، محمد تقی و محمد ابراهیم (اسامی مذکور در وصیت‌نامه) تحت عنوان میرزا اسماعیل، میرزا تقی و میرزا ابراهیم یاد می‌شود. اغلب مصاحبه‌شوندگان اسامی اصلی آنها را نمی‌دانستند و به این شکل از آنها نام می‌بردند.

۴. گاه بخشی از یک سند مربوط به خانواده جناب، در اثر گنجانده شده که به درک مطالب کمک می‌کند. اصل این اسناد در بخش ضمیمه نیز قابل مشاهده است.

۵. در بخش اسناد ضمیمه تلاش شده که اسناد بر اساس سنوات طبقه‌بندی شود. تنها دو سند آخر که مربوط به یک نسخه تعزیه در سال ۱۳۳۹ ق است، خارج از این قاعده آورده شد.

۶. اسناد خانوادگی (بخش اسناد ضمیمه از سند ۱ تا ۴۴) در اختیار حسین جناب، شعر محمد باقر کرمانی (سند ۴۹) در اختیار محمد حسین کرمانی و نسخه تعزیه (سندهای ۵۰ و ۵۱) در اختیار بهادر جناب قرار دارد. لازم به ذکر است که از نسخه تعزیه دو برگ آن در بخش اسناد ضمیمه آورده شد.

میرزا اسماعیل جناب که بر روی سینه خود عکس پدرش جناب را قرار داده است
(عکس توسط جلال ناظمی در اختیار نگارنده قرار گرفت).

منابع

• منابع تاریخی و موسیقی

- آصف زاده، محمد باقر. (۱۳۷۴). قزوین در گذرگاه هنر، قزوین، بحرالعلوم.
- آلکین، گلین. (۱۳۶۸). فن صدابرداری، ترجمه محمد مهدی چرخنده، تهران، سروش.
- احمدی، مرتضی. (۱۳۸۰). کهنه‌های همیشه نو، تهران، ققنوس.
- ادیب، شیرین. (۱۳۸۵). ادیب خوانساری، آوای جاویدان در موسیقی ایران، تهران، آوای هنر و اندیشه.
- بوذری، ابراهیم. (۱۳۸۵). «تعزیه در ایران و دو مجلس آن». فصلنامه موسیقی ماهور، ۳۱، ۶۳-۸۲.
- پایور، فرامرز. (۱۳۷۸). ردیف آوازی و تصنیف‌های قدیمی به روایت استاد عبدالله دوامی، تهران، مؤسسه فرهنگی هنری ماهور.
- پورتراب، مصطفی. (۱۳۷۴). تئوری موسیقی، تهران، نشر چشمه.
- ترکمان، اسکندر بیک. (۱۳۷۷). تاریخ عالم آرای عباسی، در ۳ جلد، تصحیح دکتر محمد اسماعیل رضوانی، تهران، دنیای کتاب.
- تهرانی، ابراهیم میرزا مهدی. (۱۳۷۴). مبانی موسیقی قرائت قرآن، جلد اول، تهران، زلال.
- حسینی، سید جواد. (۱۳۸۲). با زمزمه هزار دستان، یادنامه استاد ابوالحسن اقبال آذر، تهران، نی.
- خالقی، روح الله. (۱۳۶۲). سرگذشت موسیقی ایران، (ج ۱)، تهران، صفی علیشاه.
- دانش پژوه، محمد تقی. (۲۵۳۵). مداومت در اصول موسیقی ایرانی: نمونه‌ای از فهرست آثار و دانشمندان ایرانی و اسلامی در غناء و موسیقی، تهران، اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر.
- دبیرسیاقی، سید محمد. (۱۳۸۰). کتابچه سرشماری شهر قزوین ۱۲۹۸-۱۲۹۹ هجری قمری، جلد دوم، قزوین: حدیث امروز.
- دروویل، گاسپار. (۱۳۷۰). سفر در ایران، ترجمه منوچهر اعتماد مقدم، تهران، شباویز.
- ژهراب اف، رامز. (۱۳۷۸). موسیقی مقامی آذربایجان: موقام، ترجمه علاءالدین حسینی، تهران، سروش.
- سپنتا، ساسان. (۱۳۶۶). تاریخ تحول ضبط موسیقی در ایران، اصفهان، نیما.

۱۱۸ / زندگانی حاج ملا عبدالکریم جناب قزوینی ...

- شهیدی صالحی، عبدالحسین. (۱۳۷۵). «جناب (= جناب قزوینی)». *دایرةالمعارف تشیع*، جلد پنجم، تهران، شهید سعید محبی.
- _____ . (۱۳۷۶). «سیری بر زندگانی جناب قزوینی». *هفته‌نامه حدیث*، سال پنجم، شماره ۱، دوشنبه هجدهم فروردین.
- شهیدی، عنایت‌الله. (۱۳۸۰). *پژوهشی در تعزیه و تعزیه‌خوانی از آغاز تا پایان دوره قاجار در تهران*، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، کمیسیون ملی یونسکو.
- عباسی، محمدرضا/ بدیعی، پرویز. (۱۳۷۲). *شهریار جاده‌ها، سفر ناصرالدین شاه به عتبات*، تهران، سازمان اسناد ملی ایران.
- فتحی، نصرت‌الله. (۱۳۳۸). *وارث بارید یا اقبال السلطان*، تبریز، چاپخانه محمدی علمیه.
- فردی، اصغر. (۱۳۸۱). «بولد کیمی شاقیلدایاردی ... (همانند ابرها می‌غرید ...)». *فصلنامه موسیقی ماهور*، سال چهارم، شماره ۱۶، تابستان، ۱۷۳-۱۹۸.
- قاضی احمد قمی. (۱۳۶۶). *گلستان هنر*. تصحیح و اهتمام احمد سهیلی خوانساری، تهران، کتابخانه منوچهری.
- گلریز، سید محمدعلی. (۱۳۶۸). *مینودر یا باب الجنة قزوین، قزوین، طه*.
- لطفی، محمدرضا. (۱۳۸۱). «مکتب آواز در اصفهان». *کتاب سال شیدا*، ۵، ۶۱-۷۰.
- مسعودیه، محمدتقی. (۱۳۶۴). *ردیف آوازی موسیقی سنتی ایران به روایت محمود کریمی*، تهران، سروش.
- ملک پور، جمشید. (۱۳۶۴). *گزیده‌ای از تاریخ نمایش در جهان*، تهران، سازمان انتشارات کیهان.
- ملک شاه حسین. (۱۳۴۴). *احیاءالملوک*، به اهتمام منوچهر ستوده، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- مشحون، حسن. (۱۳۸۰). *تاریخ موسیقی ایران*، تهران، فرهنگ نشر نو.
- _____ . (۱۳۵۰). *موسیقی مذهبی موسیقی ایران*، شیراز، سازمان جشن هنر.
- منصور، امیر. (۱۳۸۶). *صفحه سنگی یازدهمین مجموعه مقالات و بررسی در دیسکوگرافی و تاریخ موسیقی*، آوای مهربانی ۱۱.
- میرزا حسین خیاط (فرنیا). (۱۳۸۸). *من و آزادی*، به کوشش مهدی نورمحمدی، تهران، سخن.
- نصیری فرد، حبیب‌الله. (۱۳۷۱). *مردان موسیقی سنتی و نوین ایران*، جلد ۲، تهران، راد.
- نورمحمدی، مهدی. (۱۳۸۳). *سرآغاز عکاسی در قزوین، قزوین، حدیث امروز*.
- _____ . (۱۳۸۶). *سرگذشت موسیقی‌دانان قزوین در دوره قاجار و اوایل عصر پهلوی*، قزوین، حدیث امروز.
- _____ . (۱۳۸۸). *من و آزادی، خاطرات میرزا حسین خیاط (فرنیا) از دوستان عارف قزوینی و میرزا کوچک خان جنگلی*، تهران، سخن.
- ورجاوند، پرویز. (۱۳۷۷). *سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین*، ۳۰ جلد، تهران، نی.
- همایونی، صادق. (۱۳۸۶). *تعزیه در ایران*، شیراز، نوید.

هندرسون، ل. ب. (۱۳۸۶). تکنیک آواز، ترجمه لیدا خانی، لیدا خانی، تهران، کتاب آبان.

• رساله‌های موسیقی

کوکبی گرجی، امیرخان. ن. خ. رساله فی علم موسیقی و رساله کمترین غلامان امیرخان، کتابخانه مجلس، شماره ۲۲۱۱.

شیرازی، فرصت‌الدوله. (۱۳۶۷). بحورالحان، تهران، فروغی.

ضیاء‌الدین یوسف. ن. خ. کلیات یوسفی، کتابخانه شخصی مهدی صدری.

هدایت، مهدی‌قلی. (۱۳۱۷). مجمع‌الادوار، تهران، نامعلوم.

گنجه‌ای، حاج حسن ملقب به مؤیدالتجار. (۱۳۸۴). «غذای روح در علم موسیقی است»، فصلنامه موسیقی ماهور، ۲۸، ۷۱-۸۱.

میرصدالدین محمد قزوینی. ن. خ. رساله علم موسیقی، بادلیان، شماره ۲۸۲۷، نسخه مجلس، شماره ۲۲۴۲.

حسن کاشانی (احتمالاً). (۱۳۷۱) [رساله سوم]، سه رساله فارسی در موسیقی دانشنامه علایی، موسیقی رسایل اخوان الصفا و کنزالتحف، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

• نسخ خطی و تایپ شده

جناب قزوینی، حاجی ملا عبدالکریم ن. خ. اسناد خانوادگی، در اختیار حسین جناب.

معیرالممالک، دوست محمد خان. ن. خ. اسنادخانوادگی، در اختیار حسین جناب.

کوکبی گرجی، امیرخان. ن. خ. رساله فی علم موسیقی و رساله کمترین غلامان امیرخان. کتابخانه مجلس، شماره ۲۲۱۱.

ن. خ. آداب آوازها و ذکرهایی که در منابع و جز آن خوانده می‌شود. کتابخانه ملک، شماره ۱۲/۲۸۳۰.

جرندقی تبار، حسن. ن. ت. [بوالحسن اقبال]. کپی در اختیار نگارنده.

• فرهنگ لغات

دهخدا، علی اکبر. (۱۳۸۰). لغت‌نامه دهخدا، لوح فشرده (CD)، تهران، مؤسسه لغت‌نامه دهخدا، ویستا آراء و دانشگاه تهران.

• منابع بدون مؤلف

۱۳۸۶. مجموعه آثار ماهور از ۱۳۱۵-۱۳۶۶. تهران: پدید آورنده.

ن. خ. رساله‌ای است در بیان علم موسیقی در نهایت صحت. کتابخانه سپهسالار (مطهری)، شماره ۲۹۱۱.

۱۳۸۰. «رساله در بیان چهار دستگاه اعظم». به کوشش امیر حسین پور جوادی؛ فصلنامه موسیقی ماهور شماره ۱۲؛ تابستان: ۹۲ - ۸۱.

۱۲۰ / زندگانی حاج ملا عبدالکریم جناب قزوینی ...

• منابع اینترنتی فارسی

- در مورد سید احمد خان ساوه ای: www.tebyan.net
- در مورد زنان ناصرالدین شاه: fa.wikipedia.org/wiki/ناصرالدین_شاه_قاجار
- در مورد حاج ملا علی کنی: fa.wikipedia.org/wiki/ملا_علی_کنی
- در مورد سید عبدالرحیم اصفهانی: www.isfahanportal.ir/framework.jsp?SID=2696
- در مورد شکستن ظروف شیشه ای: www.acoustics.salford.ac.uk/acoustics_info/glass
- در مورد شدت صدا: www.lycos.de/?query=tontechnik+rechner+sengpielaudio&tab=multi...anj

• مصاحبه‌های میدانی

- ابراهیمی، احمد، ۸ خرداد ۱۳۸۴؛ سخنرانی، ۳ آذر ۱۳۸۴ در کتابخانه امام خمینی قزوین. ۳۰ مهر ۱۳۸۶.
- پاک نفس، علی اکبرخان، ۴ بهمن ۱۳۷۰.
- پیرنیاکان، داریوش، ۱ دی ۱۳۸۸؛ ۵ بهمن ۱۳۸۸.
- تقفی، عباس (سرگرد)، ۲۰ تیر ۱۳۷۰ و ۱۰ آبان ۱۳۷۱.
- تقفی، محمد، ۱۰ آبان ۱۳۷۱.
- تقفی، ملوک، ۲۰ تیر ۱۳۷۰ و ۱۰ آبان ۱۳۷۱.
- تقفی، همایون، ۳۰ دی ۱۳۸۸.
- جبار اصلانی، فخرالملوک، ۲۵ آذر ۱۳۸۵؛ ۱۹ دی ۱۳۸۸.
- جناب، بهادر، ۲۲ آبان ۱۳۸۸؛ ۳ آذر ۱۳۸۸؛ ۲۰ آذر ۱۳۸۸.
- جناب، حسین، ۲۲ آبان ۱۳۸۸؛ ۲۹ دی ۱۳۸۸.
- جناب، علی، ۵ آذر ۱۳۸۸.
- جناب، محمد کریم، ۸ تیر ۱۳۷۰.
- جنابی، امیر، ۲۶ آذر ۱۳۸۸؛ ۲۳ دی ۱۳۸۸.
- جنابی، سعیده، ۳۰ آذر ۱۳۸۸.
- رضا پور، مهدی، ۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۵.
- زمانی، رضا، ۲۹ دی ۱۳۸۸؛ ۳ بهمن ۱۳۸۸.
- سرداری، محمد، ۲۰ شهریور ۱۳۸۸.
- صالحی شهیدی، عبدالحسین، ۲ بهمن ۱۳۸۸.
- کرمانی، محمد حسین، ۴ آذر ۱۳۸۸؛ ۵ آذر ۱۳۸۸؛ ۶ آذر ۱۳۸۸؛ ۱۹ بهمن ۱۳۸۸.
- کرمانی، محمد اسماعیل، ۴ آذر ۱۳۸۸؛ ۵ آذر ۱۳۸۸؛ ۶ آذر ۱۳۸۸؛ ۱۳ بهمن ۱۳۸۸.
- قدسی، الهام، ۲۰ بهمن ۱۳۸۸.
- قدسی، سهیلا، ۵ آذر ۱۳۸۸.
- مبصری، بهروز، ۷ آبان ۱۳۸۸؛ ۲۲ آبان ۱۳۸۸؛ ۸ آذر ۱۳۸۸.

- مجبایی، حشمت سادات، ۳۰ آذر ۱۳۸۸.
مجبایی، سید مهدی، ۱۶ شهریور ۱۳۸۸.
مافی، محبوبه، ۲۲ بهمن ۱۳۸۸.
میر محمد علی ها، آقا میر محمد علی، ۲۵ آبان ۱۳۷۰.
ناصری، عباس، ۸ آبان ۱۳۸۶.
ناظمی جنبایی، اسماعیل، ۲۲ دی ۱۳۸۸؛ ۳ بهمن ۱۳۸۸.
ناظمی، عصمت، ۱۳ و ۲۲ بهمن ۱۳۸۸.
نصری، فخرسادات، ۵ آذر ۱۳۸۸؛ ۵ بهمن ۱۳۸۸؛ ۱۹ بهمن ۱۳۸۸.
یوسفی، محمود، ۲۲ دی ۱۳۸۸.

• مصاحبه‌های دیگران

- مصاحبه بهمن بوستان با بیگجه خوانی در تاریخ ۱۳۶۳.
مصاحبه سعید بهرامی با احمد ابراهیمی در تاریخ ۵ خرداد ۱۳۸۴.
مصاحبه سعید بهرامی با محمد کریم جناب ۱۰ خرداد ۱۳۸۴.

• مصاحبه‌های چاپ شده

- صدیف، رامبد. ۱۳۷۹ «برای موسیقی‌دان ایرانی، ردیف به منزله آب است برای ماهی». فصلنامه موسیقی ماهور. ۷، ۱۴۹-۱۵۵.
قنبری، محمد رضا. ۱۳۷۰ «تبلور عشق به هنر ایرانی؛ مصاحبه با ابراهیم بوذری». ماهنامه کیان. ۳، ۶۷-۶۲.
مهرپویا، عباس. ۱۳۵۵ «موسیقی را با نت نمی‌توان اجرا کرد: مصاحبه با اقبال آذر». روزنامه اطلاعات. ص ۳۷.

• فیلم و نوار

- عسکری، منوچهر (کارگردان). (حدود ۱۳۴۰). «فیلم مستندی درمورد اقبال آذر» [فیلم]. تهران: تلویزیون ملی ایران [پیش از انقلاب].
احیاء کتاب (پدیدآورنده). ۱۳۸۳. پژوهشی در مورد موسیقی عهد قاجار/ گنج سوخته، (۵ کاست). با مجوز رسمی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: انتشارات احیاء کتاب.

Haji Molla
**Abdol
Karim**
Jenab Qazvini

&

His role in the
Qajar music

seyed Hossein Meisami

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

